

biljeg od vremena

Vuk Krnjević: Stećak nebeski — SKZ, Beograd 1990.

žarko rošulj

Stećak nebeski je slikovnica mojih porodičnih užasa — kaže Vuk Krnjević u predgovoru svojoj najnovijoj knjizi pesama. Krnjević je sklon paradoksima i u svom pesništvu i u svojoj esejistici, i o toj sklonosti svedoči i ovaj njegov iskaz. Na primer, slikovnica kao pojam označava knjigu za decu koja sadrži nestvaran svet iz bajki pretvoren u nizove slike i podešene da izazove kod dece radost. Nasuprot tome porodični užasi iz stvarnog života, pretvoreni u nizove unutarnje, mentalne slikovnice, uzročnici su velike tuge. Spajanjem ovakvih suprotstavljenih i pojmova i stvarnosti nastaje paradoks kojem Krnjević teži: umesto lepih slika koje prikazuju izmišljeni svet bajki, Krnjevićeva slikovnica sadrži slike iz detinjstva, slike koje su vezane za rat, za smrt, za nasilnu smrt. Pesnik je prisiljen da lista i čita takvu slikovnicu svog detinjstva u kojoj su, kao u kakvom kamenom frizu, uklesane slike »porodičnih užasa«. I da živi sa smrću. Strah stvoren viđenjem nasilne smrti stalno je prisutan u pesnikovoj svesti. Smrt se duboko ukorenila u njegova osećanja, snove i misli. Prizivanje detinjstva kod Krnjevića uvek izaziva bol, a on detinjstvo označava i kao »prostor straha«. Taj prostor pesnik nosi svuda sa sobom, jer ga nosi u sebi. Gradovi u kojima je boravio (Sarajevo, Beograd, Berlin, Madrid...) postali su tačke na pesničkoj karti Vuka Krnjevića koje obeležavaju i taj »prostor straha«.

Zbirka **Stećak nebeski** sadrži, pored novih pesama, izbor iz poezije Vuka Krnjevića nastale u vremenskom razmaku od 1954. do 1990. godine. Zajednički imenitelj ovih pesama je što kazuju o masovnim zločinima u prošlim vremenima, ustaškim za vreme drugog svetskog rata i što opominju na mogućnost aktiviranja zlih jama u sadašnjosti. **Stećak nebeski** je »biljeg od vremena«.

Na početku zbirke **Stećak nebeski** nalazi se pesma »O govoru i pesmi«. Pesma je zanimljiva i stoga što je programska. Podsećamo da ju je Krnjević napisao još 1954. godine, dakle u vreme kada je započinjao svoju pesničku pustolovinu. U njoj je reč o jednom »bremenitom« govoru koji je usnio kako mora »čutanjem da zre« ako želi da »rodi živu pjesmu«. Autor se držao svoje programske pesme u periodu od 1970. do 1985. godine i čitao je punih petnaest godina. To čutanje je bilo plodonosno u svom zrenju. U tom periodu nastale su knjige pesama **Ustuk** (1985) i **Smrtopis** (1987) koje su bile izuzetno zapažene i predstavljale su nesumnjiv uspon Krnjevićeve poezije. Navešćemo kao ilustraciju mišljenje, objavljeno u jednoj novinskoj anketi, koje najbolje potvrđuje koliko je u svojoj poeziji Krnjević uspeo »čutanjem da zre«: »Jedna prava i sveobuhvatna revalorizacija savremenog pesništva dala bi Vuku Krnjeviću, zasluženo, vosoko mesto među novijim pesnicima«. Nije nezanimljivo pomenuti, u isto vreme, periode svog dugog čutanja imali su i pesnici Ivan V. Lalić i Borislav Radović.

Vuk Krnjević u nekim svojim pesmama ističe primere podudaranja fikcije i stvarnosti. Ti primeri su brojni. Za ovu priliku navešćemo pesmu »Ljetopis«. U njoj se kazuje o istovetnoj sudbini jednog umetničkog dela (freske iz crkve u Bogadišćima kod Tivta) i jednog ljudskog života. Autor uporedno daje istorijat opstajanja fresaka i života čoveka koji je njegov ujak. U prošlosti, kaže pesma, »Mlečići preokrenuše« pravoslavnu u katoličku crkvu. Stoga pravoslavne »svece utukoše čekićem da se novom klačinom oliče«. O pesnikovom ujaku saznajemo iz stihova da u junu 1941. u Jadovnom »ustaše ga utukoše maljem i poliše klačinom«.

Ključno mesto u ovoj pesmi je 1979. godina kad je usled »velike trešnje« — zemljotresa u Crnoj Gori između ostalog napukla i apsida u crkvi Svetog Petra u Bogadišćima kod Tivta. Tada su otkrivene freske sa likovima pravoslavnih svetaca u ovoj pokatoličenoj crkvi. Dok u razrušenoj crkvi kod Tivta »gledaju nas sa zidova izubijani ostaci od svetaca« u Jadovnom nesahranjene žrtve, među njima i pesnikov ujak, ječe i jauče — »prizivaju iz jama izubijani ostali od ljudi«. Sila nasilja i zla koja izjednačava sudbine pojava iz sveta mašte i pojava iz sveta stvarnosti ima bezbrojna i strašna obličja, jer silnici ne prezaju ni od čega samo da sve drže »u svojim rukama«, »pod svoje« ili »za svoje«. I sve tako »čekajući sudnji dan«, kada će, prema verovanju hrišćana, vaskrsnuti mrtvi, kao što su vaskrsnuli i sveci sa fresaka »poslije velike trešnje«.

Povodom **Smrtopisa** rečeno je da Vuk Krnjević pripada onim pesnicima koji su »nagriženi smrću« i u čijoj poeziji »prisustvo smrti postaje živa rana«. Pesniku je zadato da živi u strahu stvorenim viđenjem nasilne smrti. I da svedoči o toj »kraljici užasa« naše epohe koja ima zloslutan epitet — »vek žrtvovanja«. Krnjević u svojoj poeziji nastoji da bude svedok takvog vremena. To svedočenje, prava »slikovnica porodičnih užasa«, sve je, kako smo već rekli, u pesničkim slikama. Moglo bi se reći da je i svojevrsno ogledalo koje se seća. Priroda pesničkih slika u ovoj poeziji možda se može dovesti i u vezu sa Krnjevićevim iskustvom iz rada na filmu. Ta veza (pesnička slika/film) nije dovoljno ni uočena ni istražena u Krnjevićevom pesništvu. Pesma »Saga o knjizi« možda najbolje ilustruje vrstu slikovnosti u poetici Vuka Krnjevića. U njoj pesnik kazuje o svom unutarnjem doživljaju izazvanom gledanjem dokumentarnog filma o poznatom spaljivanju knjiga u hitlerovskoj Nemačkoj. Pri tom, pesnički subjekt se nalazi u jednom berlinskom hotelu što, samo po sebi, pojačava doživljaj. Dok mučen kostoboljom gleda na televiziji dokumentarni film o spaljivanju knjiga, njemu »ispotiha pridoše slike iz primozga«. Užasne slike, upamćene iz detinjstva, koje se iskazuju ovako: »plove leševi Savom, trupa razjedena, / kojima još prede prerezače grkljan«. U pesmi se kaže i to da »u nas nisu javno spaljivali knjige, / ali su vješto baratali kamama«. Asocijaciju da posle spaljivanja knjiga na red dolaze i ljudi izazivaju ova dva stiha:

Knjiga bez zastoja zamica u vatru.

(...)

Glave bez zastoja zamica u jame.

Ne treba zaboraviti da, prema magijskim tumačenjima, i sam čin bacanja ljudi u jame ima osobeno značenje. Tim činom pokušava se da se izbrise iz postojanja jedna veća ljudska zajednica. Sličan odnos prema činu bacanja u jame imali su i neki drugi evropski narodi, samo što su kod njih obično bili u pitanju pripadnici tih naroda koje je trebalo zaboraviti jer su se ogrešili o moralne norme. Luj Vensan Toma u svom delu **Antropologija smrti** kaže da, ako se hoće da pogubljeni zločinac »bude uništen, treba da padne u zaborav. Stoga se bacaju njegovi ostaci u jamu...« Moguće je pretpostaviti da pripadnici ustaškog pokreta nisu ni znali ništa o magijskom značenju svojih užasnih činova. Cilj im je bio da izvrše genocid nad srpskim narodom, a ne da se bave magijskim tumačenjima. Pesma »Saga o knjizi« se zaokružava slikom koju je pesnički subjekt sačuvala u svom sećanju. U toj slici njegova majka, na vest o tragediji u Jadovnom, reže kosu i nagruje lice »tužeć za bratom kome bijahu prerezali grkljan«. Pesnik u pesmi kaže da je njegova majka nekom vrstom telopisa od »crne vune« tkala/pisala »knjigu smrti«. Ovdje se treba setiti Ive Andrića koji je zapisao: »I tuga je jedna vrsta odbrane«. Pesničke slike iz »knjige smrti« su svojevrsna molitvena formula — ustuk zlu kojim se po verovanju našeg naroda brani potomstvo. Krnjević, na neki način, dok stvara svoj pesnički opus, neprekidno čita porodičnu »knjigu smrti« koja je, istkana od slika iz sećanja, jaka odbrana od zaborava.

Najnovijom zbirkom pesama **Stećak nebeski** Vuk Krnjević se potvrdio kao pesnik koji je u sponu. U težnji da izrekne i ono neizrecivo, prihvatio je nastojanje moderne evropske liri-

ke da govori u svojim pesmama »zagonetno i tamno« (Hogo Fridrih). Kako sam pesnik kaže, on nema nameru da govori »u ime mrtvih«. Naprotiv, nastoji da u svojim pesmama čuje njihove »prerezane glasove«. Glasove koji prizivaju, eva već punih pedeset godina, iz jame nečije svesti i ne dopiru, nažalost, uvek do naše svesti. Poznato je da Krnjević pesnički deli naš narod na »poklane« (očevi) i »ndoklane« (sinovi). Da bi se izležili od društvenog zaborava veruje pesnik neophodno je da čujemo »prerezane glasove« poklanjih predaka. I da se prema »jeziku smrti« ne odnosimo ravnodušno kao da je nemušt. Krnjević i u ovoj knjizi komunicira sa pesnicima koje voli. Moglo bi se reći da, pored drugih pesnika, ovde vodi metafizički dijalog sa Vaskom Popom i njegovom pesmom »Stećak« (»Uzdignuta ruka/Presrela me nema/Usred bespuća/I pokazala mi put«). Očigledno »uzdignuta ruka« na stečku pokazuje nebeski pravac, jer, da se podsetimo, prema **Rečniku simbola** »nebo je simbol svesti«. I **Stećak nebeski** Vuka Krnjevića osvetljava put koji nas može izvesti iz bespuća zaborava. Ujedno on je i ustuk zla: pesničkim jezikom sagradena čuvaruđa na nebu.

bič jedne poetike

Simon Grabovac: POSIPANJE PEPELOM, Novopis, Novi Sad, 1991.

nenad grujičić

Pesnička sudbina Simona (Simeuna) Grabovca (rod. 1955. u Glogovici kod Doboja) zaslužuje jednu širu prolegomenu kojom bi se ustanovila izvesna **kritička razjasnica**. Naime, Grabovac je prošao neobičan lavirint javne afirmacije koja je započela blistavo a razvijala se i, do pojave najnovije njegove knjige, okamenila u gluvonemi interes za ono što piše. Naprosto, kritičari su o Simonu Grabovcu prestali da pišu a priređivači raznih antologija i panorama redovno su ga izostavljali. Eklatantni primeri jesu antologija (hrestomatija) »Sum Vavilona« M. Pantića i V. Pavkovića i, na primer, antologija savremene poezije u Vojvodini S. Radulovića. Odmah valja reći da je u ovim i sličnim knjigama Simon Grabovac nepravilno izostavljen i da mu je mesto i te kako u njima.

Da bi se razumela gluvonema jeka koja je poslednjih godina zapljusnula Simona Grabovca, mora se predočiti genaza njegove dosadanje pesničke karijere. Mora se, zapravo, predočiti kontekst u kojem je Grabovac izrastao kao pesnik, njegovo ekvilibrističko ponašanje i čitav jedan splet detalja koji je determinisao putanju »pesnika u sencu«. Simon Grabovac je, to se može sa sigurnošću kazati, apsolutno čedo časopisa »Polja« u periodu 1974—1980. U to vreme, naročito u prve tri—četiri godine, u zavejanom Novom Sadu postojao je samo jedan mladi pesnik, Simon Grabovac, perspektivni pisac negovan na lirskim jaslama uredničkog konzilijuma tadašnjih »Polja« na čelu sa Jovanom Zivlakom. Niko poput Grabovca nije umeo da se meškolji i snalazi u redakcijskim (kafanskim) igrama, tračevima, čarkama i saplitanjima. Simon Grabovac je bio (i delimice ostao) genije ciničnog šeretluka (čitaj: podjebavanja) od kojeg se razlistavaju za noktice i noću boli glava. U opojnim mengelema lokalne književne vlasti, hipnotisan pričama da je najveći i najbolji, Grabovac je lagano postajao glavni mladi »inženjer duša« u porušenoj ciglani novosadskog književnog gradilišta. Njegova žuta, malterom dnevnih trica poprskana, košulja, na kojoj se poput pocepane kecelje vijorila ogromna špicasta kragna za